

Látogatás Juhász Gyulánál.

Valahol a messzinél messzebb, ahol ember sohasem járt, ahol végtelen, őszi szürkeségben már csak egy elárvult, elszáradt bokor hajbókol az esős novemberi szélben, s egy hideg, halottfehér esőcsepp lassan leperdül a barna avarba, született meg a Szomorúság, aki mindenütt van, s aki a maga képére és hasonlóságára teremtette meg a világot. Az élet nyári, virágos völgyeiben élők, vasárnapi emberkék, „boldog“ halandók, akik esernyővel védekeznek a novemberi nyirkos idők ellen, s télen városi bundában járnak a jól fűtött kávéházakba, csak nagyon keveset sejtenek Róla, a végső Okról, de akik fel tudnak hágni a hegy tetejére, ahol a Nap trónol, tekintetükkel elmerülnek a végtelen pusztaságba, fülükben felcsendül a hangtalanul lehullott esőcsepp koppanása. A lelkük betelik szomorúsággal.

Az ember, aki elindul a hegyen felfelé talán kivétel nélkül hazug ember. Minden nap, minden órában hazudik magának egy jókora boldogságot, minden nap felépíti a Babel-tornyot a felhők fölé. A költészet emelő darujával rakosgatja föl a csillogó kőveket, vérből, könnyből készül a malter. Aztán egy napon, mikor már majd együtt van az egész Mennysors, mikor a legnagyobbat hazudott, vagy eljött az örök Véletlen, összeomlik minden.

Összeomlik minden hazugság és maga alá temeti a hazudozót.

Devich Sándor szegedi állami gimnáziumi tanár, aki Juhász Gyulát e riport számára lerajzolta, néhány szavával, melyet ceruzaheggyezés közben mormolt, talán a legjobbat mondotta Juhász Gyuláról.

— Könnyű lesz rajzolni. Olyan az arca, mint egy gyermeké.

Igen, olyan az arca, mint egy gyermeké, akit nagyon, nagyon megvert az *apja*, aki elfelejtett beszélni, s aki minderről mindenről, a szemeivel beszél.

És most irodalomtörténeti stílusban a Juhász Gyula életrajza: 1883-ban született Szegeden. Nagyapja házában nevelkedett. Nagyapja gombkötő volt. Családjában több piarista tanár is volt, s így papnak szánták őt is, a csendes, örökké ábrándozó gyermeket. Tizenhatéves korában a váci piaristák kolostorában beöltözött noviciusnak. Mint kispap Assisi szent Ferencet tekintette ideáljának. Bár ez időben vallási extázis és miszticizmus kerítette hatalmába, szabadságvágya és az élet felé vonzódása csakhamar felnyitották előtte a kolostor kapuit.

— Sajnálom, hogy rendünk elveszti Önt. És sajnálom önt is. Mert Ön nem az az ember, aki boldogulni tudna kint az életben. — Mondotta bucsuzóban a jámbor magister.

Juhász Pestre ment, hol szorgalmasan látogatta az egyetemet és tanári diplomát szerzett. Szerette volna, ha Szegedre nevezik ki tanárnak, hol édesanyjával együtt lehetett volna, azonban a sors és a magas mi-

nisterium sohasem teljesítették eziránti meg-megújuló kéréseit. Esztendőkön át nyomorúságos kis városokban kellett tengődnie, testileg, lelkileg örökösen nélkülözve. Szomorú állomásai voltak: Mármarosziget, Léva, Szabolca, Makó. Közben néhány évig Nagyváradon is tanárkodott, ez volt élete egyetlen oázisa. Megfelelő írói társasága akadt, gyakran találkozott Adyval is. Élete egyetlen szerelme szintén e városhoz fűződik; e szerelem mélységesen szerencsétlen volt. Utolsó tanári állomásáról, Makóról, hol hat tantárgyat négy osztályban tanított, s hetenkint háromszáz írásbeli dolgozatot kellett javíthatnia, súlyos kedélybetegesen szállították be a Moravcsik-klinikára, hol több mint egy esztendeig kezelték. A klinikát 1918 tavaszán hagyta el, s azóta, végkép bucsút mondván a tanári pályának, édesanyjával Szegeden él.

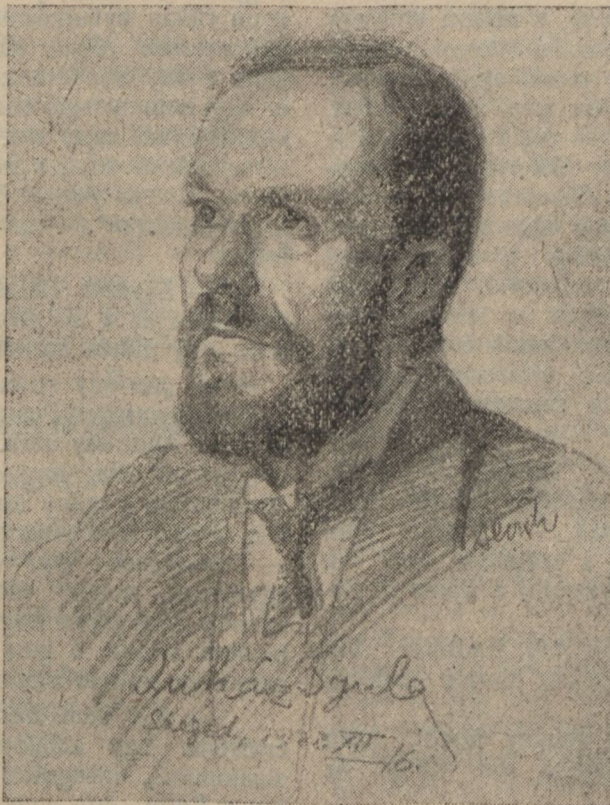
Első verse 1899-ben jelent meg a *Pesti Napló*-ban, rendszeresen írni azonban csak négy év múlva, az egyetem elvégzése után kezdte. Versei csakhamar kapósak lettek az összes budapesti szépirodalmi és napilapoknál, tehetségét a hivatalos irodalmi körök is elismerték (nem dicséretképpen mondván), végtelen szerénysége és önzetlensége miatt azonban sohasem tudott anyagi eredményeket elérni, sőt gyakran dicsőség-jutalom is csak megkésve, bizonytalanul érte el. Első versének megjelenéséről csak egy hosszú év múlva értesült, első verskötetét ek kiadásáról (mely tudta nélkül Szegeden történt) csak néhány hónap múlva vett hírt Budapesten, hova akkoriban meghalni menekült a lévai pokolból.

Megjelent verskötetei: *Versek* (1907), *Új versek* (Tevan 1914),

Késő szüret (Táltos 1917), *Ez az én vérem* (Táltos 1919), *Nefelejcs* (Táltos 1920), *A Holnap* (két kötet). Szindarabokat is írt: *Szép csendesen* című egyfelvonásos szegedi idilljét Nagyváradon adták elő 1909-ben, *Egy óra sarc* címet viselő egyfelvonásosa a pesti Apolló-színpadon több mint negyven előadást ért meg ez év tavaszán.

Kis petróleum lámpa ég a fehér linoleummal leterített asztalon, Ady Endre természetes nagyságu arc képe busul a szemközti falon, alatta apró íróasztal húzódik meg az árnyékban. A Mester az asztal végén idegesen előre hajol, ujjai a linoleumra feszülnek, udvariassága, készségeskedése idegesen tulzott, de nem erőszakolt. Beszéde gyors, mintha valahova nagyon sietne, hangja finoman hajló, messziről, hangtalanul csengő, meleg. Ilyen a nevetése is.

— Látogatóba jöttünk, Mester. Közérről akarjuk látni, a hangját hallani. Egy délutánt akarunk tölteni a híres *Anna*-dalok költőjével, s minél messzebb eltársulni az életben. Sokan vagyunk. Az Új Élet egész olvasó közönsége. Olyanok is, akik szociálistának, bolsevistának tartják Önt, s önszántukból el nem jöttek volna, olyanok is, akik áhitattal lesik minden szavát. Akik sok-sok érdekes, belső, kis és nagy dolgát sze-

retnek meghallani. Akik, hogy úgy mondjam, *egy kis irodalmi csemegére vágnak*.

A Mester elneveti magát. A fejét is megrázza.

— No, akik politikai álláspontomra kíváncsiak, azok akár el is mehetnek. Én nem politizálok. Nem tartozom semmiféle párthoz. Nem is tartoztam soha. Én *csak* költő vagyok. Az a hivatásom, hogy érezzem és lássam a dolgokat, hogy elmondjam, amit érzek, látok. Hogy ez aztán a napi politika szempontjából jó, vagy rossz, hogy praktikusán felhasználható, avagy nem, azzal én már nem törődöm. És nem törődöm azzal sem, hogy megértenek-e, nem értenek-e, hogy háromszáz év múlva, ezer esztendő múlva jön-e el az én országom, vagy soha — nekem mindegy. Amit el kell mondanom, elmondom. Én már hazudni nem tudok — hallgatnom nem lehet. Ennyi az egész. S ennyi elég is erről.

— Hanem hát önök székelyek, s nekem volt egy kedves, kenyeres pajtásom még pesti diákkoromban, aki székely volt. Talán először arról mesélhetnék valamit, hogy hogyan ismertem és szerettem meg a székelyeket, amiben legfőbb része volt kenyeres pajtásomnak, lakótársamnak, *Gagy* Jenőnek. Bizony akkoriban is többnyire lapos volt a pénztárcája a diákembernek, s hónap közepe felé rendszerint komoly aggodalmaink voltak a mindennapi kenyeret illetően. Ilyenkor *Gagy* barátom volt a villámhárító, a honmentő, ebédszerző zseni. — Délfelé karonfogott, s elvitt a lánchid környékére, ahol csapatostul voltak találhatók erdélyi székely nagyurak, akiknek aztán ősi, vérszerinti székely testvérként mutatott be — néha a szemem is káprázott belé . . .

— Hála az erdélyi, székely vendégbarátságoknak, vagy *éleslátásnak*, majd mindig kedélyes kiadós ebéd lett a vége a véletlen találkozásnak. — Persze, ettől kezdve rajongtam a székelyekért, s szeretem őket ma is, s legfőbbképen szeretném visszaadni a kölcsönt. — No de beszéljünk másról . . .

— Legszívesebben beszélnék *Ady* Endréről, *Ady* Endrével való ismeretségemről. Ez azt hiszem érdekes is volna.

Az íróasztalához siet, kihuz néhány fiókot, aztán egy levéllel, meg egy levelezőlappal jön vissza az asztalhoz.

— *Ady*-val való ismeretségem 1904-ben kezdődött. Bár ez még nem volt személyes ismeretség.

— 1904-ben még jóformán ismeretlenül két verset küldöttem be a *Pesti Napló*-nak; a versek a következő vasárnapi szám tárcarovatában megjelentek, *Ady* Endrétől pedig, aki akkoriban a *Napló* munkatársa volt, a következő levelet kaptam.

Szeretettel, óvatoskodó kézzel teregeti elém a levelet, a levélben ez áll:

Budapest, 1905 jul. 30.

Kedves barátom,

én Önt már régen ismerem. Sokkal kevesebben vagyunk — hiszem — mintsem akarattal is észre ne vehetnők egymást. A lelket meg tudom érezni. Vivódásairól akár térképet rajzolhatnék, ha tudnék rajzolni. Vagy kétségbe eshetnék kettőnk s néhányunk helyett. A versei? Olvastam Öntől már elszakadtabb, egészebb verseket. Meg tudom értetni magam? Ott fent a nagy intellektus bérében vágja magát a földre bátran. Ne rösteljen csecsemő lenni. Rugjon, ordítson, reszkessen, kísérteteket lánson, gügyögjön, bocsássa, ejtse vissza magát a mi gyermekkorunkba, mely olyan ideges, beteg volt, mint a felnőtségünk, de szentebb és feltétlenebb. Ebből lesz aztán a vers. Óh, nekem is ritkán sikerül. Ugy, mint Önnek. Pedig vivódó,

nagy intellektussal porban fetregő gyermek-lélek-állapotba hulló talentum: ez az igazi lírikus. Köszönöm a verseket. Fölhasználok. E pár sort ne vegye kritikának. Ez az én kéznyujtásom az Ön kinyujtott jobbja felé. Szeretettel üdvözlö

Ady Endre.

— *Ady* Endrével személyesen Nagyváradon ismerkedtem meg. *Ady*-nak akkoriban már csak két városa volt. *Páris* és *Érindszent*. E kettő közt bolyongott; *Érindszent*en kereste *Páris*t és *Páris*ban *Érindszent*et. Budapestet utálta, az irodalmával együtt. Pesten sohasem lakott — csak *megszállt*, amint ő mondta. Nagyváradon aránylag elég jól érezte magát, pezsgős, reggelbe érő éjszakákon sokat vitatkozott, keserget, — mint ő mondaná — csatázott. — Próbálgattuk kivenni belőle, hogy mi a véleménye egyes arrivé írókról, de csak nagyon ritkán nyilatkozott. — A pesti írók közül legjobban szerette *Krudy* Gyulát. Teljes elismeréssel emlegette *Bródy* Sándort, akiről kisütötte, hogy egyetlen és el nem homályosuló érdeme a *Vér és Arany* — versekről mondott kritikája, mely a verseket a legjobb magyar verseknek mondta, s írójukat a legnagyobb magyar költőnek, *Molnár* Ferencről azt mondta, hogy: „közön-séges *tapacirer*“. — „De el ne mond, senkinek“, — tette hozzá.

— Egyszer *Balás* Bélát emlegettük előtte, akiről akkoriban az a hír járta, hogy ő is *Ady* Endrének készült. *Ady* dühös humorral fakadt ki:

— „Az egy rettenetes ember, rettenetesen nehéz ember. Nemrégén Pesten hajnali három óraig verekedtünk az *Andrassy*-uton. Fő-le sétalgtattunk, igyekeztem meggyőzni róla, hogy én vagyok a nagyobb költő. Mondhatom pogány munka volt. De végre úgy három felé, mégis csak sikerült. Boldogan bocsajtottam utjára. — Képzéjétek! Már néhány száz lépés választott el egymástól, mikor utanam kiáltott —, de azért én is lehetek meg olyan nagy költő, mint te. — Azt hittem, menten megüt a guta. Egész éjjel nem tudtam aludni, kénytelen voltam veronált szedni.“

— *Ady* nem szerette *Aranyt*, *Petőfit* sokkal többre értékelte. Egy alkalommal, persze pezsgős, éjszakai alkalommal, tuiságosan is heves vita keletkezett *Arany* *Janos* fölött. *Ady* nem tudta elfogadtatni az álláspontját, vegezetül dühösen fakepnél hagyott bennünket. — Néhány nap múlva ezt a levelező-lapot kaptam *Érindszent*ről:

Érindszent, 1908 II/29.

Kedves Gyulám, remélem, hogy hirhedt, de érthető érzékenységed nem szenvedett az én lár-mázasomtól. Biza nagyon szerencsetlen vagyok, szeretek fájdalmat szerzően kötödni azokkal, akik még érdekelnek. Közöld ezt *Dutkával* is és hidd el, hogy szeret

Ady Endre.

— Ez volt *Ady*. S ez volt életem legszebb darabja — oázisos, pezsgős, *Ady* Endrés boldog néhány év. — No de mindegy . . .

Visszarakja az *Ady*-írásokat, s vaskos köteg kéziratot emel ki az íróasztal-fiókból.

— Egy kötetre való még kiadatlan versem. Istenkereső poemák, krónikas énekek a magyar középkorról. Mostanában kedvenc témáim. — Itt pedig néhány megkezdett nagyobb munkám, részben csak vázlatok.

Fel akarom dolgozni a kis város, magyar vidék megrekedt, szomorú életét. Észrevétlen, el nem mondott tragédiák kiváncsoznak ki a homok alól. Tudomásom, szomorú tapasztalatom éppen elég van a dolgokról,

— Ez itt meg a szegedi boszorkányok története lesz. Néplélektani szempontból akarom megfogni a kérdést. — Egész különös, s jellemző is, hogy itt a tizen-nyolcadik században boszorkányokat égettek. Köztük *Dugonics* édesanyját is.

— Sok-sok szimbólum fér el a történetükben. — Aki korpa közé keveredik, megeszik a disznók . . .

Ezt talán szomorúan mondja, de máris tovább siet.

— A nagyváradi színházban szilveszterkor adják „*Petőfi elmegy*“ című egyfelvonásos ünnepi játékot. Furcsa véletlen folytán ugyanaz a témája, mint *Herczeg* Ferenc utóbb szerzett *Petőfi* darabjának. Különbség, hogy én utolsó hívás, marasztalás személyesítőjéül egy cigányleányt szerepeltetek, míg *Herczeg* ugyanerre a szerepre egy költött alakot, *Récsey* bárónőt lépteti fel. Szerintem a nép egyszerű, cigányságig színes és igaz leánya erre sokkal alkalmasabb. Történelmi szempontból pedig helytálló.

Nyílik a fehérfüggönyös ajtó, mely talán a sötét, békésen alvó hálószobába vezet. Az ajtón belép a költő édesanyja.

Törékeny, finom, nagy olvasószemű, öregedő aszszony. Derűs, kibékítő arc beragyogja a szobát.

És előttem megvilágosodik az igazság:

Akinek apja volt, édesanyjának is kell lennie.

Édesanyjának, aki megérti a szeméből az el nem mondott szót, lecsókolja homlokáról a verejtékes szomorúságot. — És megkönnyebbült szívvel bucsuzom.

Juhász Gyula mégis, mégis boldog ember.

Fetter Gyula.

PATROKLOS ALSZIK.

. . . S amikor a nap láng-arany szekéren
a borszinű tenger-habokhoz ért,
kigyúlt a harc a patamarta téren
s égis csapott a holt Patroklosért.

És vég nélkül viharzott róna-hosszat:
pajzs öble döng és dárda-hegy zuhog,
zivatarától sírva hajladoznak
a vérbe gázolt tamariskusok.

És túl szekér-dörgésen, harci lármán
szitok közül a győzelem kicseng:
„Mienk!“ üvölti s ittasúl a dárdán
s a myrmidon rá visszazúg: „Mienk!“ . . .

. . . Patroklos alszik. Barnabőrű testét
vér szállagozta s roncsoló kerék.
Bozontos melléről durván leszedték
napcsillogású, büszke fegyverét.

Ő itt a béke szent holtak-szigetje
dühödt sörényű tenger-ár felett,
márvány-öböl, amelyben számkivetve
a némaság örök horgonyt vetett.

Ó Patroklos nem volt még ilyen árva,
bár birtokáért bőszült torna foly —
homoksebezte halott ajakára
azért fagyott a furcsa torz mosoly . . .

Áprily Lajos.

Levél.*)

Nem tudja, — Anyám — hogy a fia ezen a karácsony estén már nem is szomorú. A fia — Anyám — rossz. És nem tud örülni. Most a szeretetről írnak, beszélnek, karácsonyi versikék, betlehemi játékok csengenek az *Angyal* csengőjével — s ne tudják meg otthon, hogy a fioknak megmaradt romja az utolsó gondolatait abban porlasztja el, hogy nem tudja érteni a karácsonyát. S a karácsonyt, ezt az ötödiket. Az évek nagy futásában egyedül maradtunk árva, erdélyi fiak. A ruhánk, az izmaink, a fiatalságunk egyre fogyott — most már elfogyott. A lelkünk pedig, amiről azt mondták otthon, hogy gyermeklélek, a lelkünkéről hallgatunk, mert nem szívesen beszélünk most se a — szegénységünkről. Haza most ne várjanak minket. Vastag a hó, kemény a jég mi köztünk, ahhoz erő kell, hogy át lehessen hatolni rajta. S hol az erőnk? . . . Beásva a nagy állásba, hol a mozdulás kín, a mozdítás lehetetlenség, egyébre sem igen telünk: elüttetjük a földbe a testünket, trágyának jó lesz; hátha mégis kikél akkor az erdő, amelyik a nagy világító tüzet adni tudja. A hideg igen erős, a hideg itt ölni is tud s milyén jó a farkasnak, amelyik pródát kap tőle. De milyen rossz a vándornak, akire csak a felfaladás vár. — Ezen a télen férfiakká lettünk — meghaltunk? Nem megy a tánc simán az adventi hálakon s a tiszta bőrű lányok finyásan köszönnek le tőlük. Igazuk van. Ezen a télen tehát meghalunk. Vénységünk kongó, gyilkos kocsmák multját titkolja, melyekben elcsendült az utolsó vig nóta. Rosszak már az évődéseink is, fullánk van bennök; a bujdosó lenyelvek már végül meguntak, bevalljuk — piszkosakká váltak. — Az összefogó erők karja lehullott, a síró gyermekek átkozódó férfi roncsokká lettek. Mit keresünk az életben mi. Már a várások hajnala lettünk s egy-egy üde kukorékolásra nincs válasz ebben a — „magyar éjszakában“. A gyulai fenyők az idén is havasok; nem hiszem. Odahaza a fehér hó a lehullás után sárrá lucskosodik: tapossuk a sarat. Na hát ezért nem halunk meg. Taposni kell a sarat, míg csak tart benne, taposni, taposni. Malom kell ehhez, taposó malom, hát erre még van erőnk. Ha elszikkasztott is bennünk a keserű kenyér minden fehérséget, a száradt inak épen erre valók. Ki látott jószagu urat malmot taposni? Ma mindent elvesztett, gályarab-izmok feszülése kell. Oda veszettség kell, nincs hátra semmi, minden csak volt veszettség, mikor az utolsó bucsutekintetben már nem „tisztá nyál“ csikorog elő a fogak közül. Ezen az ötödik karácsony éjszakán nem hallok a csengőt. Egy fél évtized nem is hihető tragédiája épen elég már. Elég. Több már nem lehet, mert mindegy. Mindegy. — Aki ezt érti, az sajnálkozni ne merjen: annak nyomja meg a mellét ezen az éjszakán sok-sok mulasztó, bűnös aluvás fekete lidérce. Aki ezt hallja, essen el a sulytól, mely letört százezer ifju vállat, mely elszakított magasra lendített karokat. Itt már nincs philosophia, itt nem segít a szent cinizmus minden sophismája sem. A pusztulások keserű tragédiáját romantika övezi a bűnös feledésben. Ennek a pusztulásnak nem lesz *Rákóczy*-indulás resonantiája. Ebből világrengető csillaghullásnak kell teremnie, melytől megreszket *Laplace* világja s megjön az — üstökös. De ezt az üstököst nem nézik a megelegedés kormos üvegjével, ez az üstökös házakat, fákat, embereket fog halálba égetni s jajgatás réme lepi el a földet. Ez a pusztulás megöli a szomorúságot, a gyászolást, s felégeti az utolsó koszorút: utána csak tiszta hamu maradjon, melyből ki tud

Igy is van.

Szerk.

Hitem Hargita — Könnyem Küküllő
Utam Udvarhely — Ostorom Isten!